

Agris TIMUŠKA

KELETAS TARMINIŲ ASPEKTINIŲ ŽODYNŲ SUDARYMO PROBLEMŲ

Gera žinoma, kad praktiniame leksikografo darbe ypač reikalingas kuo išsamesnis bendrinės kalbos bei tarminių žodynų kompleksas, apimantis tiek aiškinamuosius, tiek tematinius arba ideografinius ir, be abejo, aspektinius žodynus. Kaip bendrinės kalbos leksikografijoje, taip ir tarp įvairių galimų tarminių žodynų svarbią vietą užima būtent **aspektiniai žodynai**. Tarminiuose aspektiniuose žodynuose leksikografiškai išdėstomi vienai kuriai nors šnėktai, patarnei ar tarmei būdingi kalbos reiškiniai. Gramatiniu aspektu šie žodynai paprastai apima, pvz., atskiras kalbos dalis, morfologiniu aspektu – žodžių darybos būdus, fonetiniu aspektu – žodžių garsinį apipavidalinimą, o leksikologijoje – tarminius frazeologizmus, palyginimus, tam tikrų socialinių grupių profesinę leksiką ir kt. tematinio tarminių žodžių fondo sluoksnius. Tokio žodyno autorius (autorių kolektyvas), numatęs konkrečius tikslus, pasirenka tinkamiausią žodyno tipą. Vis dėlto yra ir keletas tokių dalykų, į kuriuos atsižvelgiama, sudarant jeigu ne visus, tai bent daugumą šio tipo žodynų.

Rengiant tarminius aspektinius žodynus, jų tipo ir leksikografinės realizacijos modelio pasirinkimą daugiausia lemia autoriaus (autorių kolektyvo) turimų ir pateikiamų duomenų kiekis. Be abejonės, bus nelengva sudaryti, pvz., žodžių darybos arba frazeologizmų žodyną, jeigu bus naudojamos tik nedideli vienos tam tikros tarmės leksikos rinkiniai. Tokiems tikslams vertingesnės specialios teminės kartotekos, t.y. veiksmazodžių, daiktavardžių, sudurtinių žodžių, frazeologizmų, palyginimų ir pan. kartotekos bei specialūs leksikografiniai ir geolinguistiniai šaltiniai, pvz., tarminių atlasų duomenys.

Su medžiagos apimties problema glaudžiai siejasi klausimas dėl jos išsamumo tokiais atvejais, kai autoriui neprieinami specialūs teminiai rinkiniai. Tada leksikografiniams tikslams, be abejo, labiau tiks duomenys, pakankamai gerai rodantys atitinkamą kalbos reiškinį; priešingu atveju renkant duomenis ypač svarbus autoriaus subjektyvus požiūris. Būtent šiame etape reikia atsižvelgti į daugelį įvairių faktorių – net ir į tokį ne visada svarbiu laikomą kalbos reiškinį kaip medžiagos tarpsluoksnius (tiek tradiciniai, tiek okazionalūs), nes jie kartais gali suteikti reikšmingą informaciją apie sisteminius santykius, egzistuojančius: 1) tarp atspindimo kalbos reiškinio ir jį ribojančių grupių, 2) pačioje kalboje, kur šie kalbos reiškiniai yra tarp savęs susiję. Taigi į sąlygiškai išsamius žodynus būtina įtraukti tiek įvairūs desemantizuotų frazeologizmų sluoks-

niai, turintys rodyti kitoms leksemoms būdingas ypatybes, tiek ypatingos lyginamosios konstrukcijos, vadinamos kvazipalyginimais (autorius terminas).

Sudarant naujus žodynus, ne mažiau svarbu kuo optimaliau apibendrinti pateikiamą informaciją. Diferenciniame žodyne galima pateikti ir apibendrinančias nuorodas (tiek gramatines, tiek etimologines ar semantines, arealines ir pan.), o išsamiaje nediferenciniame žodyne nuorodų sistema turėtų būti labai konkreti. Tik kai kuriais atvejais, matyt, priimtinos labiau apibendrinančios nuorodos, jeigu tai numato konkretaus skirsnio tipas. Tokiais principais grindžiamas ir neseniai sudarytas švedų tarmių žodynas (OÖSD), ir danų tarmių žodyno projektas (Ejkskjær 1993).

Žodyno pasirinkto modelio leksikografinę realizaciją, t.y. leksikografinės informacijos pateikimą žodyne galima optimizuoti įvairiais būdais: tiek pasirenkant maksimaliai atitinkamą žodyninio straipsnio tipą bei sandaros schemą, tiek panaudojant daugelį įvairių nuorodų. Šią tezę būtų galima pailustruoti vieno naujo latvių tarminės aspektinės leksikografijos veikalo pavyzdžiu – M. Putninos, A. Timuškos „Sinuolės tarmės palyginimų žodynu“ (SISV)¹, nes „bet kuri leksikografijos teorija yra abejotina, jeigu jos neparemia gausi medžiaga“². Žodyno atsiradimą paskatino lietuvių aspektinės leksikografijos darbai – K. Vosyltės „Lietuvių kalbos palyginimų žodynas“ (LKPŽ) ir J. Lipskienės „Lietuvių kalbos somatiniai posakiai“ (LKSP). SISV svarbiausias tikslas ir kartu uždavinys – atspindėti šioje šiaurės rytų Vidžemės tarmėje užrašytų komparatyvinių konstrukcijų originalumą, neįprastą vartojimą ir tradiciškumą. Į žodyną įtrauktų palyginimų diapazonas gana platus: 1) nuo specifinių, tik šiai tarmei būdingų palyginimų iki bendrų, vartojamų visoje latvių kalboje; 2) nuo frazeologinių komparatyvinių konstrukcijų iki sąlygiškai laisvų žodžių junginių.

SISV grindžiamas straipsnių sistema; antraštiniai žodžiai – palyginimų komponentai žodyne pateikiami pagal abėcėlę. Kai kuriais atvejais žodžiai jungiami į lizdus:

1) žodžių fonetiniai ir morfologiniai variantai, pvz.:

grābeklis; grāblis; grābslis ...

luōsms, luōšmaks ... ir pan.;

2) vyriškosios ir moteriškosios giminės asmenų pavadinimai, pvz.:

māiseklis; māisekle ...

pats; pati ... ir t.t.

Homonimai SISV pateikiami kaip atskiri antraštiniai žodžiai, užrašant eilės numerį:

īkstis¹ s ‘īkšķis’ ...

¹ *Sinoles izloksnes salīdzinājumu vārdnīca*. Žodyno pagrindas – filologės M. Putninos 1930-1980 metais kruopščiai surinkta Sinuolės tarmės kalbinė medžiaga (400 psl. rankraštis, apimtis apie 2500 straipsnių); sandaros principai ir antraštinių žodžių leksikografinis išdėstymas bei semantinė analizė – A. Timuškos.

² Čia perimta J. Apresjano mintis, taikoma semantikai (Apresjan 1974).

Palyginimai leksikologiškai ir leksikografiškai analizuojami žodyniniame straipsnyje. Straipsnį sudaro šios dalys: 1) palyginimo centrinis komponentas, iškeltas kaip **straipsnio antraštė**; 2) **gramatinė charakteristika**; 3) **antraštinio žodžio reikšmės aiškinimas** (tarmybėms); 4) **papildoma informacija apie žodžio reikšmę ir paplitimą** iš K.Mühlenbacho ir J. Endzelyno “Latvių kalbos žodyno” (ME) ir jo papildymų (EH) leksemoms, kurios kartotekoje nepakankamai paaiškintos ar iš viso neaiškintos; 5) **palyginimas** (kartu su aplinkos žodžiais); 6) **palyginimo aiškinimas**; 7) **ilustracinė medžiaga**; 8) **stilis-tinės, ekspresijos ir žanro nuorodos** (jeigu tai būtina).

Analizuojamas, aiškinamas ir iliustruojamas tik vienas palyginimo komponentas (antraštinis žodis), sudarantis tam tikro palyginimo gramatinį centrą, tačiau ne visada laikomas palyginimo semantiniu branduoliu. Prie visų kitų sudedamųjų dalių pateikiamos nuorodos, susisiejiančios su antraštinio žodžiu, kur jau yra informacija apie palyginimo vartojimą ir reikšmę, pvz.:

kaza ...

3. *kā kazas* *līpa* sk. *līpa*.

Nuorodų nėra prie pagalbinių žodžių (prielinksnių, jungtukų), jie žodyninių SISV straipsnių nesudaro.

Antraštinis žodis žodyne pateikiamas perkeltine forma, vadinamąja morfologine ir fonemine ortografija (literatūrinės kalbos ortografijos elementai + priegaidės + *uo*, *ē*), bet straipsnyje pateikiami palyginimai ir ilustracinis tekstas rašomi latvių tradicine fonetine transkripcija. Antraštiniai žodžiai – vardažodžiai pateikiami vienaskaitos vardininku (daugiskaitiniai – daugiskaitos vardininku), veiksmažodžiai – bendratimi, dalyviai ir būdvardžiai apibendrinami vyriškosios giminės forma; išimtis – nekaitomi žodžiai, kurie pateikiami tokie, kokie buvo užfiksuoti konkrečiame palyginime (*puskūoka ...; septīnjūdžu ...*).

Reikšmių aiškinimai. Palyginimų reikšmės žodyne atspindimos dvejopai:

1) palyginimo reikšmę rodo antraštinis žodis – aiškinama palyginimo komponento reikšmė ir 2) aiškinama paties palyginimo reikšmė ir vartojimas.

Aiškinama tik tarmybių, bendrinės kalbos žodžių fonetinių ir morfologinių variantų bei netarminių, nebendrinės kalbos žodžių³ reikšmė, jei jie eina antraštiniais žodžiais. Reikšmė neaiškinama tokių bendrų tarmės ir bendrinės kalbos antraštinio žodžių, kurių semantika tarmėje sutampa su atitinkamo latvių bendrinės kalbos žodžio semantika, pvz.: *kāudze*, *kaza*, *kāzas* ir kt.

Tarmybių ir kitų nebendrinės kalbos žodžių reikšmės aiškinamos tradicinės tarmių leksikografijos priimtais reikšmės aiškinimo būdais: a) semantiškai lygiareikšmiai bendrinės kalbos žodžiais ir sinonimais, b) aprašomuoju aiškini-

³ Tokių terminą šnekamosios kalbos žodžiams, barbarizmams ir pan. „nepageidaujamai“ leksikai žymėti įvedė latvių kalbininkas O. Bušas.

mu, c) nuorodomis, išnašomis, siunčiančiomis į kitus antraštinius žodžius, d) informuojama apie tam tikrą žodį, gautą iš kitų leksikografinių šaltinių.

Daugiareikšmių antraštinių žodžių reikšmės viena nuo kitos skiriamos kabiliais; tačiau kartais pateikiamos ne visos tarminio daugiareikšmio žodžio reikšmės, bet tik tos, kurios yra palyginime (palyginimuose) bei jų perkeltinės reikšmės, kurios siejasi su visu šiuo palyginimu. Be to, daugeliu atvejų neįmanoma tiksliai apibrėžti, būtent kuria reikšme ar kuriuo reikšmės atspalviu grindžiamas vienas ar kitas palyginimas, pvz., straipsnyje *kladžens* ...

Žodis, žodyninio straipsnio antraštėje pateikiamas kuria nors kita gramatinė forma, paprastai nurodomas į pagrindinę jo formą (ar reikšmės aiškinimą, jeigu tai būtina), pvz.: *kaûnâms divd* no *kaût* ...

Kai kuriais atvejais antraštinio žodžio aiškinimui naudojama ir kitų žodžių informacija (visų pirma iš ME ir EH). Aiškinimai (resp. vokiečių kalba pateikiamų aiškinimų vertimai į latvių kalbą) ir geografinės nuorodos iš ME bei EH pateikiamos prie žodžių, kartotekoje neturinčių jokio aiškinimo ar aiškinamų nepakankamai, deramai neparodančių palyginimo reikšmės ir vartojimo ypatumų, pvz.: *klamasts*, *klâmsteris* ...

Atskirais žodyniniais straipsniais pateikiami ir palyginimų struktūroje vartojami asmenvardžiai, pravardės, gyvulių vardai ir vietovardžiai. Aiškinant šiuos žodžius, pateikiama atitinkama nuoroda (asmenvardis ar vietovardis) ir apibūdinamas paminėtas geografinis objektas, pvz.:

Kêncis personv ‘personažas brolių Kaudzyčių romane “Matininkų laikai”...’

Piļava vietv ‘ežeras Sinuolės valsčiuje’ ir kt.

Palyginimų reikšmių aiškinimai. Palyginimų reikšmės atskirai neaiškinamos tokiais atvejais, kai antraštinio žodžio aiškinime pateikiama informacija pakankamai atskleidžia šio palyginimo reikšmę bei vartojimo ypatumus, pvz.: *kâuka*, *kâukûoņa* ... , *klakšis* ...

Vis dėlto daugeliu atvejų palyginimų reikšmių aiškinimai pateikiami nepriklausomai nuo to, ar antraštinis žodis yra bendrinis žodis ar tarmybė. Žodyne vartojami 3 reikšmių aiškinimo tipai:

- a) atributinis – pvz., straipsniuose *kâts*, *klabata*, *klâips*,
- b) situacinis – pvz., straipsnyje *liêts* s ‘lietus’ ◇ 1. *pêriens kâ liêts* – saka, ja kądam draud pėriens, sods, paredzamas nepatikšanas ...;
- c) semantinis atitikmuo – pvz., straipsniuose *kâudze*, *kâzas*, *klâjiens*.

Palyginimų aplinka. Palyginimo reikšmė paprastai realizuojama junginyje su atitinkamos semantinės mikrogrupės žodžiais. Todėl tokie žodžiai, kurie tam tikroje semantinėje grupėje gali varijuoti, neįtraukiami į būtinų palyginimo komponentų skaičių. Jie rašomi skliaustuose kaip aplinkos žodžiai, rodantys atitinkamo palyginimo vartojimo sferą, pvz.: *kaûnâms* ... , *klabâns* ...

Kvazipalyginimai. Viena iš Sinuolės tarmės ypatybių yra gana dažni kvazipalyginimai – tai tokios lyginamosios konstrukcijos, kurių vartojimas tam tikroje situacijoje ir kalbos kontekste ne tik nėra būtinas, bet gali netgi sudaryti semant-

tinį kontrastą, jeigu viso palyginimo reikšmė iš esmės nesiskiria nuo antraštinio žodžio (jo lizde esančio frazeologizmo) reikšmės. Tokiais atvejais žodyninio straipsnio sandara vis dėlto formaliai išlaikoma, ypač neišskiriant palyginimo dalelytės *kā* vartojimo fakultatyvinio pobūdžio, pvz.:

lēcējs s ◇ *kā puskūoka lēcējs niev.* – saka par cilvēku, kas neveic vai nespēj veikt to, ko uzņēmies, gribējis, arī par cilvēku, kurš nav gluži tas, kas viņš vēlētos būt ...

Tačiau kvazipalyginimai dažniausiai laikomi ypatinga palyginimų rūšimi, kuriuje reiškiasi palyginimą grindžiančios ypatybės ar veiksmo intensyvumo laipsniavimas, pvz.: *lillāts adj* ‘violet’ □ *kā lillāts* ...

Nuorodos. Žodyne dažniausiai vartojamos šios pažymos: 1) gramatinės – kalbos dalių nuorodos rašomos po antraštinio žodžio (*s* – daiktavardis, *adj* – būdvardis, *adv* – prieveiksmis, *pron* – įvardis, *v* – veiksmazodis ...), formų nuorodos (*demin.* – deminutyvas, *dsk* – daugiskaita, *nelok* – nekaitomas ...); 2) stilistinės ir ekspresinės nuorodos (*poēt.* – poetiškai, *iron.* – ironiškai, *niev.* – menkinamai, *vienk.* – šnekamoji kalba, *vulg.* – vulgarizmas, *lamuv.* – keiksmazodis ...), be to, tarmės atstovų kalboje užfiksuota ekspresija gali iš esmės skirtis nuo atitinkamų bendrinės kalbos palyginimų ekspresijos; 3) pažyma *folkl.* skiriama nurodyti visiems tautosakos žanrams – patarlėms, priežodžiams, dainų, eilėraščių fragmentams ir pan., jeigu juose yra palyginimų, pvz.:

ābēle s ‘ābele’ ◇ *folkl.*: *k°ā ābēle nūozīdēdēju*
tātu goīda galiņā.

krāss s (*i-c.*) ‘krāsns’ ◇ *folkl.*: *skāista sieviete esūt k°ā koīsta kr°āš ziēmas lāikā, pīe kuras kotrīs lop- pr°āt gribūt pakavētīēs.*

Grafinis apipavidalinimas. Beveik viskas šioje srityje priklauso nuo perspektyvinės žodyno maketavimo technikos, tačiau, kad būtų lengviau vizualiai suvokti žodyninių straipsnių antraštes bei iliustracinį tekstą, žodyne nurodomas tik latvių tarminei leksikografijai įprastas priegaidžių (tęstinės ir krįntančios) sutapimas be skaitmens 2 po žodžio, kirčiuojamo graviu (\\).

M.Putninia, A.Timūška. Sinuolės tarmės palyginimų žodynas

(Rankraščio fragmentas)

kāts s ◇ 1. *demin.* *kā sluōtas* (\\ *susekļa*) *kātīņš* (arī *kāts*) – saka par ļoti tievu, kalsnu, novājējušu cilvēku: [vecītis] *tiēys k°ā sluōtas kātīņš.* / *tas* [cilvēks] *v°ājs k°ā skōls, k°ā sluōtas kātīņš.* / *pūika tiēys k°ā sluōtas k°āc.* / *tas* [cilvēks] *jōu t°āc k°ā susekļa kātīņš – sīks, tiēvīņš, tiēvīņš.* / *izdilis k°ā susekļa kātīņš.*

2. *kā cira kāts* – saka par ko samērā apjomīgu, resnu: *sāru egles īr tūmsās, t°ām zori k°ā cira k°āti.*

3. (salicis, saliecijs u.tml.) *kā pīpes kāts* – saka par ļoti salīkušu, sakumpušu cilvēku: *kūo ta tu t°ā k°ā pīpes k°āc salīeciēs?*

kàudze s ◇ 1. (sagrābt, saņemts u.tml.) *kā siēna kaudzi* 'ātri, veikli (sagrābt, saņemts; arī paveikts (ko))': *või ta nu visu [lielāku darbu] uz rēizi sagrāpsi k°ā siēna kàu3i?*

2. *kā sūns piē sālmu kaudzes sk. sūns.*

kāuka; kàukuoņa s 'tas, kas kauc; raudulīgs cilvēks; EH I 593: *kaūka* 'neapmierināts cilvēks, kas bieži raud un sūdzas' Vecpiebalgā; ME II 174: *kaukuoņa* 'brēkulis, bļauris' Dzērbenē' *kā kàuka // kàukuoņa: kūo te nu kauc k°ā kàuka? navār vāir apklāusītiēs – t°ā uz supa saka, i uz bārniēm. bārniēm ār t°āda mūode – ta kauc, kauc. / kūo te kauc k°ā kàukuoņa?*

kāuls s 1. (ciets) *kā (viēns) kāuls* – saka par ko ļoti cietu, stingru, arī pilnīgi sausu: *zīrņi sakāltuši ciēti k°ā kauli. / āitu tāuki ciēti k°ā viēns kāuls. / kas ta ār varē izbeřst [beržot izmazgāt] aūstas drēbes! rūokas laūze vői ārā, kamēr tu viņu nūogriēz k°ā kaulu.*

2. *kā bez kauliēm* 'ļoti lunkans, lokans': *ļāņkanu tūo ār sāuc, kas īr k°ā bez kauliēm, vār visādi izlūocītiēs.*

3. ◇ *kā kaulu kāmbaris // kāmberis sk. kāmbaris; kāmberis.*

4. ◇ *kā sūns kaula; kā sūns ār kaulu sk. sūns.*

kaūnāms divd no *kaūt* (kiedz, brēc u.tml.) *kā kaūnāms (lūops)* 'ļoti skaļi, bailu pārvērstā balsī (kiedz, brēc)': *kliē3 k°ā kaūnāms. / viņš kliē3 k°ā kaūnāms lūops.*

kāupmanis s 'tirgotājs' ◇ *kā blusu kāupmanis iron.: mūsu tāus sāuce m°āti pār blusu kāupmani, ka m°ate blusas kave: k°ā blusu kāupmāns, ej tok piē doř - ba! blusas ni-viēna naņ nūokuōdušas.*

kaūslis s *kā kaūslis niev.: prosc, kāvīks sit zīrgu k°ā kaūslis. / kūo tu viēnu-mēr sit k°ā sislis, k°ā kaūslis ūotrām? / k°ā kaūslis iēt kaūdamiēs, visus viņš issit ūn sasit.*

kaza s 1. **dat.** (seja, mute u.tml.) *kā kazāi* – saka par notraipītu, netīru seju: *ār kūo ta nu muti nūozviēķēji natīru? nu īr [seja] strīpāina k°ā kozāi.*

2. ◇ (kārs) *kā kaza uz mīzeliēm* 'ļoti, pārāk (kārs)': *3ārāji tik k°āri uz brānda-viņa k°ā koza uz mīzeliēm.*

3. *kā kazas ļipa sk. ļipa.*

4. *kā kazu vālgis sk. vālgis.*

kāzas s dsk ◇ 1. (dzīvot) *kā pa kázām* 'ļoti labi, pārticīgi (dzīvot)': *3īvūo k°ā pa k°ázām. k°ázās tok īr labi: piēnas gotavu, ūn tik ēd ūn 3ēr. / tiē 3īvūo k°ā pa k°ázām: viš labi iēt, visa diēzgōn.*

2. *kā uz kázām* 'ļoti daudz; lielā vairumā': *piēcāpc māizes k°ā uz k°ázām.*

3. **lok.** (paēst, pieēsties u.tml.) *kā kālpa kázās* 'labi, sātīgi (paēst, pieēsties)': *nu gōn pa-āsc k°ā kōlpa k°ázās.*

kazmīeris s 'vilnas, pusvilnas vai kokvilnas audums; kažmīrs' (biezs) *kā kazmīeris: viņa [sagša] bij t°āda bīeza k°ā kazmīers. kazmīera drēbes t°ādas bīezas, zaļā kr°āsā bij. / tas [audums] īr bīēš k°ā kazmīeris – žīdi sacija.*

kažūoks s ◇ **lok.** *kā uts kažūokā sk. uts.*

klabàns s 'nolietojies, klabošs priekšmets, darbarīks; ME II 206: *klabas* 'kaut kas klabošs (piem., par vecām mīstīklām, dzirnavām)' Lubejā' (klab, kladuz u.tml.) *kā klabàns: stēlles klab k°ā nalobiē, k°ā klabani. / luōks t°āc k°ā klabàns, navār attāisīt vajā.*

klabata s (kladuz, klab u.tml.) *kā klabata* – saka par ļoti runīgu, plāpīgu cilvēku: [plāpa] *klāu3 k°ā klobata. klobata – lomu v°ārc, ka t°ā runā nalobu pār ūotru.*

kladzēns s 'tas, kas kladzina; plāpīgs cilvēks; ME II 208: *kladzene* 'perētāja vista; klukste' Smiltēnē, 'plāpīga sieviete; plāpa' ' (kladzina) *kā kladzēns niev.: kùo ej, kla3inādama visu pa pagostu, k°ā kla3àns?*

klāiga s 'klieģšana; kliezējs, blauris' (kiedz, blauj u.tml.) *kā klāiga niev.: es teļ klāigāšu viēnu mēķ k°ā klāiga!*

klāips s ◇ *kā māizes klāips* – saka par ko samērā lielu, ieapaļu: *līņi k°ā māizes klāipi.*

klaīsts; kleīsts s 'klaidonis, slaists' *kā klaīsts // kleīsts niev.: k°ā klaīsc, k°ā klaīdūonis, ni viņām l°āga viētas īr, ni viņš l°āgā str°ādā. / tas t°āc klaīdūons vīn īr k°ā kleīsc! k°ā kleīsc apk°ār klejūo. / tas gòn īr k°ā kleīsc, apk°ār vīn stāigā, nī moz nastāu pīe dōrba.*

klājiēns s *kā (viēns) klājiēns* 'lielā daudzumā; vienlaidus, izklātā veidā': [gultas maiss] *liēliski isplīsis, kūr t°ā šķira, rītuōs, ka celiēs, pīe gūltas pīebiris sōlmu k°ā kl°ājiēns. / k°āpēc tik dāu3 sōlmu vajag pīšķuorēt lūopiēm pīšķā? nu īr vīš zām k°ājām k°ā kl°ājiēns. / zūosas, pīles, vīstas nūotāisa labības lāuku t°ā, ka būtu nūorūllāc. nu īr vīš zemē k°ā kl°ājiēns. / āitas saplēksīna siēnu, izvālk zemē ūn g°āstās [pašas] vīrs, vīš īr k°ā kl°ājiēns. / kļova lopas ta t°ā nūobīrst pēc sōlnas k°ā viēns kl°ājiēns zām kūoka. / [nopļautie] ru3ī j°āsastapūo. vōi ta t°ā pot atst°āsi zemē k°ā kl°ājiēnu?*

klakšāns s 'EH I 608: 'primitīvas važas' Vecpiebalgā' (klakšķ, klab u.tml.) *kā klakšāns* – saka par ļoti runīgu, plāpīgu cilvēku: *kūo tu klakši k°ā klakšāns? / klakš k°ā klakšāns, nasakarīgu runu runā.*

klakšis s 'blīkšķis, klakšķis; plāpīgs cilvēks' *kā klakšis niev.: k°ā klakšis visūr viņš iēt klakšādāms – nu t°āc pl°āpīks cilvēks.*

klamasts; klāmsteris s 'lamuvārda noz. 'slinks, paviršs cilvēks'; EH I 609: *klamasteris* 'dīkdienis, slaists', *klamasteris* 'klaidonis' Saikavā' *kā klamasts // klāmsteris: tu gòn esi k°ā klomasc. k°āpēc ta tu nastr°ādā l°āgā? / tu jōu esi k°ā klōmstērs, kriētna dōrba nadari, ķēziēs vīn.*

LITERATŪRA

- A p r e s j a n J u. 1974: *Leksičeskaja semantika (sinonimičeskije sredstva jazyka)*, Moskva: Nauka.
- EH I-II – Endzelīns J., Hauzenberga E. *Papildinājumi un labojumi K.Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai 1–2*, Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1934 – 1946.
- E j s k j æ r I. 1993: *Danish Dialect Research*, København.

- LKSP – Lipskienė J. *Lietuvių kalbos somatiniai posakiai (su galvos dalių pavadinimais)*, Vilnius: Mokslas, 1979.
- ME I-IV – Mūlenbachs K. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns 1-4, Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1923 – 1932.
- OÖSD – *Ordbok över Sveriges dialekter* 1 (1), Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1991.
- SISV – Putniņa M., Timuška A. *Sinole izloksnes salīdzinājumu vārdnīca* (400 psł. rankraštis, 1991 m. ģeiktas Rygos "Zinātnes" leidyklai).
- LKPŽ – *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*. Sudarė K. B. Vosyltė, Vilnius: Mokslas, 1985.

EINIGE PROBLEME DER ERSTELLUNG VON DIALEKTALEN ASPEKTWÖRTERBÜCHERN

Zusammenfassung

Im **theoretischen Teil** des Beitrages werden einige allgemeine Probleme der Erstellung von solchen Mundartwörterbüchern umrissen, die einen bestimmten sprachlichen Aspekt resp. eine sprachliche Erscheinung auf lexikographische Weise reflektieren. Die Hauptaufmerksamkeit gilt dabei folgenden Problemkreisen: 1) der Wahl des lexikographischen Realisierungsmodells für das künftige Wörterbuch, in hohem Maße durch den Materialumfang bedingt; 2) dem Sättigungsgrad des zu reflektierenden Materials, d.h., der Vorkommensfrequenz von sprachlichen Erscheinungen; 3) der Verallgemeinerungsstufe der im Wörterbuch zu bietenden Information.

Die erwähnten Probleme lassen sich zumeist durch die Wahl sowohl des optimalen Artikeltyps als auch des nach Erachten des Autors / Autorenkollektivs meistgeeigneten Aufbauschemas für jedes konkrete Wörterbuchartikel lösen; außerdem kann ein überlegtes System verschiedener Angaben und Verweise die Aufgabe des Lexikographen wesentlich erleichtern. Dies wird im **theoretisch-praktischen Teil** des Beitrages anhand eines exemplarischen Beispiels der lettischen dialektalen Aspektlexikographie – des unlängst erstellten "Wörterbuchs der Vergleiche aus der Mundart Sinole" von M. Putniņa / A. Timuška – veranschaulicht.

Als Stichprobe werden im **Anhang** einige Musterartikel aus dem "Wörterbuch der Vergleiche aus der Mundart Sinole" geboten.